

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2022, 22(2): 576 – 593, doi: 10.11616/asbi.1092946

Covid 19 Pandemisinin Yerel Ekonomik Etkileri: Isparta İli Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme

Local Economic Impacts of the Covid 19 Pandemic: A Review on Foreign Trade of Isparta Province

Fatma Özmen¹

Geliş Tarihi (Received): 24.03.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 23.05.2022

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2022

Öz: Dünya genelinde bir salgına yol açan Covid - 19 virüsü, 2020 mart ayında Pandemi olarak ilan edildiği günden bu yana hayatın her alanını geri döndürülemez bir şekilde etkilemiş bulunmaktadır. Yarattığı tahribatlar göz önüne alındığında ülkelerin pandemi gibi durumlara karşı hazırlıksız olduğu ortaya çıkmıştır. Bu çalışmada, öncelikle pandeminin ortaya çıkış süreci ve ekonomiye olan etkileri ele alınmış ve ilgili literatür taramıştır. Salgınunun küresel, ulusal ve yerel boyuttaki ekonomik etkilerine ilişkin değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Sonrasında da salgının yerel düzeyde Isparta ili ekonomisi üzerine etkisi üzerinde durulmuştur. Yerel düzeydeki pandemi etkilerini Isparta ili özelinde uluslararası ticaret işlemleri yönünden incelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda değişimi ortaya koyabilmek için yayınlanmış raporlar ve istatistiki veriler incelenerek pandemi öncesi ve sonrası durum hakkında bir karşılaştırma yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Dış Ticaret, Yerel Ekonomi, Isparta

&

Abstract: The Covid-19 virus, which has caused an epidemic around the world, has irreversibly affected every aspect of life since the day it was declared as a Pandemic in March 2020. Considering the destruction it has caused, emerged that countries are unprepared for situations such as pandemics. In this study, first of all, the emergence of the pandemic and its effects on the economy were discussed and the relevant literature was reviewed. It has been tried to evaluate the economic effects of the epidemic at the global, national and local level. Afterwards, the effect of the epidemic on the economy of Isparta at the local level was emphasized. The effects of the pandemic at the local level were examined in terms of international trade transactions in Isparta province. In this context, in order to reveal the change, published reports and statistical data were examined and a comparison was made about the situation before and after the pandemic.

Keywords: Covid-19, Foreign Trade, Local Economy, Isparta.

Atf/Cite as: Özmen, F. (2022). Covid 19 Pandemisinin Yerel Ekonomik Etkileri: Isparta İli Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 576 - 593. doi: 10.11616/asbi.1092946

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr.Öğr.Üyesi, Fatma Özmen, Süleyman Demirel Üniversitesi, fatmaozmen@sdu.edu.tr.

1. Giriş

2020 Mart ayından itibaren dünyayı etkisi altına alan Covid-19 Pandemisi hayatın her alanına etki etmeye devam etmektedir. Salgının Pandemi olarak ilanı dünya çapında başlayan bir paniğe dönüşmüştür. Küresel ölçekte hızla yayılan bu salgın ile ilgili olarak başlangıçta kararsızlık ve gecikmeler olsa da hükümetlerin uygulamaya koyduğu çok sayıda önlem bulunmaktadır. Sosyal izolasyon, sağlık alanında acil durum yatırımları, yeni sosyal yardım düzenlemeleri, okulların kapatılması, işyerlerinde üretime ara verilmesi, genel katılımlı etkinliklerin iptal edilmesi, toplu yapılacak etkinliklere sınırlamalar, toplu taşımacılığın kapatılması, evde kalma düzenlemeleri, ulusal ve uluslararası seyahat kısıtlamalarının getirilmesi, kamu spotları ile bilgilendirme, hastalığın teşhisinde kullanılan testlerin artırılması, temas takibi yapılması, aşı çalışmalarının koordine edilmesi ve yatırım, koruyucu önlemlerin alınması, aşılama stratejisinin belirlenmesi gibi önlemler ilk sıralarda yer alan önlemlere örnek olarak sayılabilir. Alınan pek çok tedbire rağmen Covid-19 virüsün yayılım hızı dalgalar halinde artmakta ve tsunami etkisi ile ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak tahribatlar yaratmaktadır.

Küresel çapta hızla yayılması Covid-19'un diğer tüm bulaşıcı hastalıklar arasında en yıkıcı hastalık olarak ifade edilmesine yol açmıştır. Tüm dünya, özellikle gelişmekte olan ülkeler; büyük nüfusları, sınırlı sağlık olanakları, aşırı yoksulluk oranları ve eğitim seviyelerindeki yetersizlikler nedeniyle Pandemi koşullarına oldukça hazırlıksız yakalanmışlardır (Haq, Shahbaz ve Boz, 2020:824). Ekonomik ve sosyal kayıpların en aza indirilmesi için sağlık alanındaki tedbirlere ek olarak gelir desteği, borç/sözleşme yardımı, mali önlemler, uluslararası destek gibi ekonomik düzenlemelere de gidilebilmektedir (Hale, vd., 2020:4). Bu uygulamaların her biri sorunun çözümünde kısa vadeli etkiler yaratması bir yana devlet bütçeleri üzerindeki yükü artırıcı bir yan etki yapmaktadır.

Dünyanın dördüncü dalgası ile karşı karşıya olduğu ifade edilen Pandemi sürecinin etkileri en fazla yerel düzeyde hissedilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, küresel Pandemi ilanından sonra (11 Mart 2020) geçen zaman diliminde Covid-19 virüs salgınının ekonomik etkilerini yerel boyutta, Isparta İli dış ticareti özelinde ele alarak, ortaya çıkardığı sonuçları ve dış ticaret rakamlarındaki değişimi incelemektir.

2. Pandemi Süreci ve Ekonomik Etkileri

Dünya tarihinde salgın hastalıklar siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümlere neden olan ve etkileri küresel düzeyde hissedilen sağlık sorunlarıdır. Bu hastalıklardan ortaya çıkan en ciddi risk, toplum sağlığı yönünde olsa da ekonominin tamamında bir tehdit oluşturmakta ve ekonomik krizleri de tetiklemektedir (Ak Bingül, Türk ve Ak, 2020:192). Bu bölümde öncelikli olarak Pandemi kavramı, ortaya çıkışı ve gelişimi ile ekonomik etkileri genel anlamda açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1 Pandemi Süreci: Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

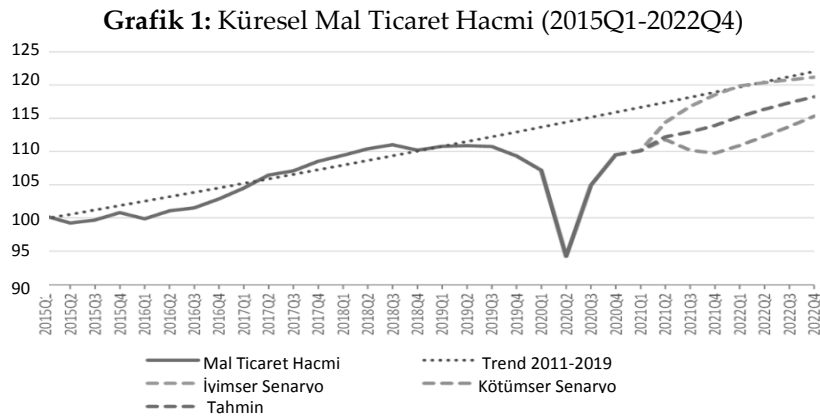
Pandemi, etimolojik olarak Yunanca 'tüm' anlamına gelen 'Pan' ve 'halk' anlamına gelen 'demos' kelimelerinin birleşiminden oluşan 'Pandemos' kelimesinden türemiş ve 'bütün insanlar ile ilgili' anlamına gelmektedir (Honigsbaum, 2009:1939). Günümüzde Pandemi "çok geniş bir alanda meydana gelen, uluslararası sınırları aşan ve genellikle çok sayıda insanı etkileyen bir salgın" olarak tanımlanmaktadır. (Porta, 2014:209). Bakteri ve virüsler yaşamlarının bir parçası olarak yayılma göstermektedirler. Bilimsel ve teknolojik ilerlemelere rağmen mikroorganizmaların yayılımını ve oluşturduğu tehditleri engellemek her geçen gün güçleşmektedir. Bu tehditlerin önlenmesi için suni çözümler üretmek hem zaman hem de ekonomik kayıpları beraberinde getirmektedir. Küreselleşme ile insan hareketliliğinin artması virüs ve bakterilerin yayılma hızını ve ölçeğini de artırmaktadır (Alpago ve Alpago, 2020:101). Bu ise Pandemi olarak ifade edilen salgınların dünya üzerinde etkilediği nüfusun giderek artmasına yol açmaktadır. 14. Asırdan beri pek çok farklı pandemiye ait kayıt bulunmaktadır. Avrupa'da ortaya çıkan "Kara Ölüm" diye adlandırılan Hıyarcıklı Veba yaklaşık 25 milyon insanın ölümüne yol açtığı, 1918-1920 Grip salgınında 50 milyondan fazla insanın hayatı kaybettiği, 1957 yılında Asya Gribi (H2N2) sonucunda da 1 milyonun üzerinde kayba yol açtığı tahmin edilmektedir. Bunlar dışında 2002 SARS, 2012 MERS, 2013 Ebola, 2018 HIV/AIDS salgınları da dünya nüfusunun önemli bir

kısmını etkileyerek ciddi kayıplara yol açmıştır (Çiğdem, 2020:81). Covid-19 pandemisinin seyri incelendiğinde daha önceki pandemilerden farklı olarak küresel bir karantinaya yol açarak, sosyal ve ekonomik kayıplar, finansal koşullarda keskin bir sıkılaştırma, tedarik zinciri bozulması, talepte ani durma, reel sektörde ciddi bir daralmayı beraberinde getirdiği görülmektedir (Boissay ve Rungcharoenkitkul, 2020:4).

Covid-19 Salgını sürecine yakından baktığımızda ilk olarak 31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan bölgesinde hayvanlardan ve aynı zamanda insandan insana bulaşma saptandığına ilişkin Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ-WHO) virüs bildiriminde bulunulduğu ve 07 Ocak 2020 tarihinde ise bu virüsün '2019-nCov' olarak adlandırıldığı görülmektedir. Virüsün bulaşma hızı ve vaka sayısı artışı sebebi ile 11 Mart 2020'de DSÖ salgını Pandemi olarak ilan etmiştir. (WHO, 2020) Johns Hopkins Koronavirüs Araştırma Merkezi raporuna göre Dünya genelinde 14.02.2022 tarihinde 412.056.317 onaylanan vaka, 5.817.341 doğrulanmış ölüm ve 10.214.350.130 doz aşı uygulaması yapılmıştır (Johns Hopkins CRC, 2022).

2.2 Pandeminin Ekonomik Etkileri

Covid-19 Pandemisinin tarihteki en belirgin ve derin ticaret düşüşü kabul edilen 1929 -Büyük Buhran-Ekonomik krizinden daha ciddi küresel bir ekonomik kriz olacağı ifade edilmektedir (Şanlı, 2020:600; World Bank, 2021a:25). Aynı zamanda Covid-19 virüs salgını ortaya çıktığı günden bu yana 2008 küresel finans krizinden de derin ekonomik etkiler yarattığı görülmektedir (Adıgüzel, 2020:192). 2008'in dördüncü çeyreğinde yaşanan "Büyük Ticaret Çöküşü" de denilen Finansal Kriz, dünya ticaretinde ani, şiddetli ve senkronize bir çöküşe sebep olmuştur (Baldwin ve Evenett, 2020:3). Bu kriz dünya genelinde ticaret hacmi ve finans piyasalarına ciddi olarak etki ederken Pandemi krizi, hem küresel talep hem de arzda büyük daralmalar ortaya çıkarmaktadır. Pek çok ülkede Mart 2020'de Covid-19 vakalarında önemli bir artış yaşandıktan sonra, salgının yayılmasını kontrol altına almak için karantina uygulanmış ve bunun sonucunda imalat sektörü başta olmak üzere bu ülkelerde pek çok sektör durma noktasına gelmiştir (Duan, Zhu ve Lai, 2020:355). Üretim, küresel ticaret ağıyla bağlantılı olduğundan, salgın tedarik zinciri aksaklıklarının ortaya çıkmasına yol açmış ve dünya ticaretinin daralmasına neden olmuştur (Vidya 2020:2410; Contractor, 2021:156). Aşağıdaki grafikte Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ-WTO) Pandeminin küresel mal ticaretine etkisine yönelik senaryo tahminleri görülmektedir.

Kaynak: WTO, 2021.

Covid-19 virüs salgınının ekonomik sonuçları ile mücadelede istihdam, tedarik zincirleri ve üretim hacmindeki ortaya çıkaracağı kalıcı bir tahribatın engellenmesi maksadıyla dünya çapında büyük ölçekli parasal ve mali önlemler uygulamaya başlanmıştır. Parasal önlemler alanında gelişmiş ve gelişmekte olan ülke merkez bankalarında faiz indirimleri, varlık alımları, likidite artırımı ve kredi destek programları gibi çeşitli uygulamalar öne çıkmaktadır (Adıgüzel, 2020:192). Hükümetlerin Covid-19 ile ilgili uyguladıkları farklı önlemlerden hangilerinin etkili, hangilerinin etkili olmadığını şuan itibarıyla tespit edebilmek oldukça zordur. Bunun nedeni; ülkelerin uyguladıkları Covid-19 önlemlerinin zamana, bölgelere ve sektörler için farklılık gösterebilmesidir.

2.2.1 Küresel Ölçekte Pandeminin Ekonomik Etkileri

Kavramsal olarak küreselleşme üzerinde çok sayıda tartışma bulunmakta iken, Pandemi ile birlikte küresel ekonominin ne yönde değişim göstereceği ile ilgili olarak üretim ve tüketim yapısında değişim, çok uluslu işletme operasyonları, ticaret kuralları ve kanalları, sınır ötesi tedarik zincirlerindeki aksaklıklar, üretim ve yatırım süreçlerinde yaşanan tıkanıklıklar gibi konularda yeni tartışmalar ortaya çıkmaktadır (Contractor, 2021:157). Pandemi krizinin küresel ekonomi üzerinde yaratacağı etkilere ilişkin farklı senaryolar ortaya konmaktadır. Bunlardan ilki, virüsün yayılma hızının artması sonucunda ülkelerin içe dönük bir modelle sınırlarını kapatmalarındadır. İkinci senaryoda ise virüsün yayılma hızının kontrol edilmesi durumunda ortaya çıkan olumsuz etkilerin erkenden ortadan kalkarak ülkelerin büyüme hızlarının artması ve böylece dünya ticaret hacminde bir artış görüleceği şeklindedir (Alpago ve Alpago, 2020:106). Covid-19 pandemisi derinliği son bir buçuk yüzyılda yaşanan iki Dünya Savaşı ve Büyük Buhran denilen krizi aşan küresel bir durgunluğa yol açmıştır. Küresel ekonomik aktivite büyümesine rağmen öngörülebilir gelecekte Pandemi öncesi iş hayatına dönme olasılığı çok düşüktür. Bir yandan ciddi bir can kaybına yol açarken diğer yandan da dünya üzerindeki milyonları aşırı yoksulluğa sürüklemekte ve üretim faaliyeti ve geliri salgın öncesi eğilimlerinin çok altına iten kalıcı izler bırakması beklenmektedir (WB, 2021a:3).

Pandeminin başladığı Çin'de ekonominin üretim kesintileriyle yavaşlaması, küresel tedarik zincirlerinin işleyişini zayıflatmıştır. Ülkeler arasında ulaşımın da sınırlandığı bu ortamda çok uluslu işletmeler başta olmak üzere ekonomik faaliyette daralmalar ortaya çıkarmaktadır. Tüketiciler açısından başlayan panik olağan tüketim kalıplarını değiştirerek pazar anormallikleri oluşturmuştur. Özellikle fiziksel mağazalardan alışveriş Covid-19 virüs salgını nedeniyle müşteri tercihlerinin değişmesi sonucunda olumsuz etkilenirken, online satış yapanlar daha fazla tercih edilmeye başlanmıştır. (Güven, 2020:251) Sıkı bir ilişkiler ağı ile bağlı ve bütünleşmiş bir dünyada, salgın hastalıkların seyri ile ölüm oranlarının ve morbiditenin (hastalık bulaşımı) etkileri her geçen gün daha da belirginleşmektedir (Mckibbin ve Fernando, 2020:7). Covid-19 salgının erken döneminde özellikle tıbbi malzeme ve gıda konusunda ihracat kısıtlamalarına yönelik geniş tabanlı bir tepki ortaya çıkmıştır. Pek çok hükümet Pandeminin yarattığı şok ile sağlık, ekonomi ve ticaret alanlarında ortaya çıkan gelişmelere içe dönerek tepki verme yolunu seçmiştir. Ancak içe dönük korumacı politikalar uygulamak Covid-19 ile mücadelede yardımcı olacak bir yöntem olarak görülmemektedir. Küresel üretim süreçleri kapsamındaki ulusal ticaret engelleri, her ülkenin mücadelede önemi büyük olan tıbbi malzemeleri üretmesini zorlaştırmaktadır. İçsel politikalar aynı zamanda ekonomik toparlanmayı da desteklemediği gibi Pandeminin üstesinden gelmek için ihtiyaç duyulan iş birliği ruhu için bir sorun alanı oluşturmaktadır (Baldwin ve Evenett, 2020:1). DTÖ, 2020'de dünya ticaretinde yüzde 13 ila 32 arasında bir düşüş olduğunu belirtmiş ve IMF de gelişmekte olan ekonomiler için trilyonlarca dolar dış finansman ihtiyacı ortaya çıkacağını öngörmüştür (Singh, 2021:vii).

Covid-19'un uluslararası ticareti önemli ölçüde ve çeşitli şekillerde etkilemesi beklenmektedir. İhracatçı bir ülkede daha yüksek bir Covid-19 yükü üretim ölçeğini düşürmekte ve bu da ihracat arzında bir azalmaya yol açmaktadır. Özellikle uzaktan çalışma operasyonunun daha az uygulanabilir olduğu sektörlerde ve ülkelerde ihracat azalmaktadır. Pandemi yükünün ithalatçı bir ülkedeki etkisi, esas olarak o ülkedeki toplam talebin azalmasından kaynaklanmaktadır. Azalan kazançlar ve perakende mağazalarına daha az ziyaret, talebin azalmasına neden olacaktır. Bir ülkenin uluslararası ticareti, komşu ülkelerdeki salgın yükünden de etkilenebilir. Örneğin, etkilenen bir ülkeden azalan ihracat, komşuları için bir ihracat fırsatı yaratır. Öte yandan, bir ülkedeki Covid-19 kaynaklı olumsuz üretim şokları, tedarik zinciri ağları aracılığıyla komşu ülkelerde üretimi azaltabilir. (Hayakawa, 2020:2). Üye ülkelerin ticaretle ilgili alınan ticaret önlemlerini DTÖ'ye bildirme taahhütleri bulunmasına rağmen, birçok DTÖ üyesi şeffaflık yükümlülüklerini yerine getirmemiş ve Covid-19 virüs ile ilgili alınan ticaret önlemlerinin bildirimini yapmamışlardır. 9 Ekim 2020 itibarıyla 55 DTÖ üyesi, Covid-19 Pandemisi ile ilgili 245 bildirim gerçekleştirmiştir. Bunlar, ihracat kısıtlamaları ve ithal serbestleştirme / ticareti kolaylaştırma

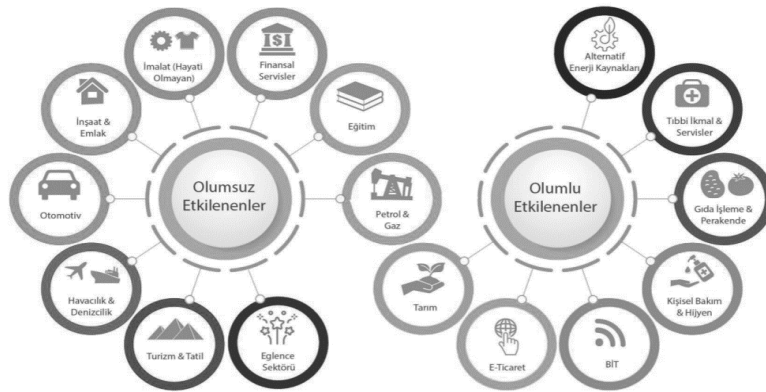
önlemlerinin yanı sıra ürün düzenlemelerindeki (standartlar) ve ekonomik destek programlarındaki değişiklikleri kapsamaktadır. (Evenett vd., 2020:345).

Covid-19 pandemisi istihdam piyasalarını da ciddi bir şekilde etkilemektedir. Pek çok ülkede alınan önlemlere rağmen, işsizlik oranlarında gözle görülür artışlar meydana gelmektedir. Pandemi ile ortaya çıkan şokların yarattığı işten çıkarmalar ile işten çıkarılmış işçilerin gelir kaybı, ücret kazancında düşüş şeklinde etki yaratmakta ve gelir kaybının yol açtığı talepteki daralmalar da kendi kendini besleyen ikincil şokları tetikleyerek, üretim kayıplarına neden olmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde Pandemiden kaynaklanan arz şokları çoğunlukla işgücü arz şokları olarak düşünülmektedir. Farklı ücret seviyelerinde çalışanlar için sonuçlar değişse de hükümetlerin destek paketleri açıklamadığı durumlarda, pandeminin ekonomik yükünün çoğu düşük ücretli işçiler üzerinde ortaya çıkacaktır (Chanona, vd., 2020:97). Uluslararası ticarete ve turizmde oluşan çok büyük kesintiler ile birlikte bu durum çok kısa bir süre içerisinde milyonlarca kişinin işinden olmasına yol açmıştır. (Baez ve Kunt, 2021) Pandemi döneminde yaş gruplarına göre işsizlik değerlendirildiğinde özellikle 15 – 24 yaş arası genç işsizliğinin görece olarak daha da arttığı gözlenen bir diğer istihdam piyasası sorunu olarak belirtilebilir. Dünya geneli için Pandemi öncesi işsizlik oranı 5.37 iken bu oran 6.47'ye yükselmiştir. Türkiye'de ise 2019 yılında 13.67 olan işsizlik oranı 2020 yılında 13.92'ye yükselmiştir. Dünya Bankası (2021a) raporu incelendiğinde birkaç istisna dışında işsizlikte ciddi bir artış olduğu gözlenmektedir. İşgücü piyasaları tarihsel olarak benzeri görülmemiş şekilde çalışma saatlerinin %8.8'lik kısmı kaybedilmiştir. 255 milyon tam zamanlı işe eşdeğer olan bu kayıplar 2009 Finansal kriz sonuçlarından dört kat daha büyük olduğu hesaplanmaktadır (UN, 2021a:20).

Covid-19 salgını ekonomik bir kriz gibi etki etmekte ve yakın tarihin küresel ölçekli krizlerinden pek çok yönü ile ayrılmaktadır. Diğer krizlerden ayrılan temel özelliği, krizin hem arz hem de talepte büyük ve beklenmedik bir negatif şok ortaya çıkarmasıdır. Salgınla mücadelede alınan önlemler kapsamında uygulanan toplu kapanma birçok mal ve hizmet grubu için talep daralması oluşturmaktadır. Kapanmanın emek faktörünü üretim dışında bırakması, üretim tedarik zincirinin bozulması ve dağıtım/taşımacılık kanallarının çalışmaz hale gelmesi arzın da talepteki daralmayı takip etmesine yol açmıştır. Senkronize bir negatif arz ve talep şoku ülkelerin GSYH ve istihdamını azaltırken, enflasyon gibi makro ekonomik sorunlar üzerindeki etkisi şokların mutlak büyüklüğüne bağlıdır. (Öztürkler, 2020:5). Pek çok ülke ekonomisi Covid-19 virüs salgını nedeniyle 2020 yılı itibarıyla kişi başına düşen gelirinde azalışla karşı karşıyadır (Singh, 2021:47).

Bu salgının küresel düzeyde sektörler üzerindeki etkisi farklı boyutlarda ortaya çıkabilmektedir. Bazı sektörler salgın ve alınan kısıtlama gibi tedbirler ile birlikte olumsuz etkilenirken bazıları ise olumlu etkilenmektedir. Aşağıdaki şekilde Pandeminin sektörel düzeydeki etkileri gösterilmiştir.

Şekil 1: Covid-19'da Kazanan ve Kaybeden Sektörler

Kaynak: Dcode, 2020.

2.2.2 Ulusal Ölçekte Pandeminin Ekonomik Etkileri

Covid-19 virüsün yayılmasını yavaşlatmak için birçok ülke insanlara ve işletmelere farklı türlerde kısıtlamalar getirmiştir. Bazı ülkeler şehir çapında veya ülke çapında kapanma ilan ederken yine birçok ülke yabancılara giriş yasağı koyarak önlem almaya çalışmışlardır. Bu tür kısıtlamalar ülke ekonomisine ciddi şekilde zarar verebilecek sonuçlar yaratabilmektedir. (Hayakawa, 2020:2). Salgın ile mücadele döneminde sağlık harcamaları ve ekonomik paket kapsamında yapılan harcamalar da ciddi bir artış yaşanırken uygulanan kısıtlama ve karantina önlemlerine bağlı olarak kamu gelirlerinde ters yönde bir gelişme ortaya çıkmaktadır. Dönemsel olarak üretim ve faaliyetleri durdurulan iş yerlerinin yaşadığı kayıplar bazı ekonomik faaliyetlerin de düşüşe geçmesine yol açmıştır. Bu düşüşte özellikle uygulanan izolasyonun etkileri sonucunda Türkiye ekonomisi 2020 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 9,9 oranında gerilemiştir (TÜİK, 2020).

Salgın uluslararası ticaret ve lojistik alanında çözümü güç sorunlar ortaya çıkarttığı gibi ulusal düzeyde de sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Küresel tedarik zinciri aksarken ulusal hava, deniz, demir ve kara yolu taşımacılığını açık bir şekilde olumsuz etkilemektedir. 2020 yılı başlarında lojistik faaliyetlere bakıldığında ülkeler taşıma ve seyahate Pandemi nedeniyle çeşitli kısıtlamalar getirmiştir. Gümrüklerde ek kontroller yapılması ticaret ve taşımacılıkta gecikmelere yol açmaktadır. Bu gecikmeler neticesinde taşıma maliyetleri artış göstermektedir. Taşımacılık ve lojistik sektöründe 2019 yılına kıyasla 2020 yılında daralmayla birlikte ülkelerin ihracatının azalması ile sonuçlanmaktadır (Akçacı ve Çınaroğlu, 2020:451).

Pandemi dönemi sorunlarını aşabilmek ve dünya ticaretinden daha büyük bir pay alabilmek için lojistik altyapı çalışmalarının gelişmeler çerçevesinde gözden geçirilip hızlandırılmasına ve gerekli kurumsal ve hukuki düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Kısıtlamalar sürecinde insanlar ihtiyaçlarını karşılamak için e-ticaret yöntemlerine başvurmakta ve yeterli düzenlemenin olmadığı bu seçenekte sorunlarla karşılaşabilmektedir. Mobil hizmetlerden ve e-ticaret sitelerinden sipariş edilen ürünlerin problemsiz teslimatı için lojistik ve taşıma işi yapan firmaların daha hızlı ve esnek hareket etme becerileri artırmaları önem taşımaktadır (Okumuş, 2020). Pandeminin başında ulaştırmada alınan tedbirler kapsamında konvansiyonel ve uluslararası tren seferleri durdurulmuş ve limanlara kruvaziyer gemi girişi sınırlanmıştır. Genel olarak yolcu sayısının 2020 yılı sonu itibarı ile bir önceki yıla göre Covid-19 salgını nedeniyle büyük bir azalış göstermesi beklenmektedir (Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2020:467). Türkiye özelinde pandeminin etkileri bağlamında uluslararası ticaret açısından yapılan değerlendirmelerde, pandeminin ilk dönemi olan Nisan ayında ihracat, salgının etkisiyle bir önceki yılın aynı ayına göre % 41,38 gerilemiş, ithalat ise % 28,31 azalmıştır (Palabıyık ve Şengül, 2020). 2020 yılı dış ticaret hacmi ise % 6,76 azalarak 32 milyar 247 milyon dolar olarak gerçekleşirken, ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %71,3 olarak gerçekleşmiştir (Uçak, 2020).

Pandemi sürecinde uygulanan maliye politikalarına bakıldığında özel sektörün finansman ve istihdam yapısının bozulmaması için atılan adımlar, bölge ayrımı yapılmaksızın sosyal transferler yoluyla hane halklarına maddi ve manevi destek politikaları gibi politikalar öne çıkmaktadır (Soylu, 2020:171). Türkiye ekonomisi 2020'nin ilk üç aylık döneminde yüzde 4,5 büyümüş, pandeminin sosyal ve ekonomik tahribatlarının hissedildiği Nisan-Haziran aylarında ise GSYH yüzde 9,9 oranında daralma kaydedilmiştir. Sanayi sektörü yüzde 16,5 ve hizmetleri sektörün de ise yüzde 25 oranında küçülme gözlenmiştir. Üçüncü çeyrekte ise pandemi ile mücadele kapsamında alınan önlemlerin uygulamaya alınmasıyla yeniden yükselişe geçen ekonomide yüzde 6,7 oranında ve son çeyrekte ise yüzde 5,9 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Türkiye pandemi yılı olan 2020'de yüzde 1,8 oranında hesaplanan büyüme tahminlerin altında kalsa da pek çok ülke arasında Pandemi döneminde büyüyen ekonomiler arasında yer almıştır. 2021 yılı birinci çeyreğinde GSYH %7 artış gösterirken, ikinci çeyreğinde %21,7 artış göstermiştir (TÜİK, 2021a). Üretim ile ilgili göstergelerden sanayi üretimine bakıldığında ise 2020 Nisan ayı itibarıyla yıllık %31,4 azalış gerçekleştiği gözlenmektedir. Yine mayıs ayında ise sanayi üretimi yıllık %19,9 gerilemiştir. 2021 yılı Nisan ayında ise bir önceki yıla göre artış %66, Haziran ayında ise %23,9 düzeyinde olmuştur (TÜİK, 2020).

Pandeminin etkilerinin en yoğun hissedildiği alan tartışmasız işgücü piyasaları ve istihdam alanıdır. Bu etkiler ile yeni üretim biçimleri tanımlanırken işyeri, mesai gibi kavramlar belirgin bir şekilde değişikliğe uğramaktadır. Pandemi ile mücadele kapsamında işgücü piyasaları üzerindeki olumsuz etkilerin azaltılması amacıyla istihdamın korunması ana hedef olarak belirlenmiştir. Bu hedef çerçevesinde işten çıkarma yasağı başta olmak üzere pek çok uygulamaya başvurulmuştur. Çalışma hayatında kısa çalışma ödeneği, sosyal yardımlar, nakdi ücret desteği, uzaktan çalışma gibi düzenlemeler üzerinde durulmaktadır. Yaşanan süreçte, istihdam politikaları kapsamında asgari ücret desteği, esnek ve uzaktan çalışma modellerinin yaygınlaştırılması, kısa çalışma ödeneğinin gündeme alınması ve yararlanma şartlarının kolaylaştırılarak hızlandırılması, telafi çalışma sürelerinin uzatılması gibi önlemler alınabilmektedir. Mevcut koşullar değerlendirildiğinde Covid-19 cinsiyet uçurumunu daha da derinleştirmiş, genç işsizliğini ve özellikle yoksulluk oranını arttırmıştır. Bununla birlikte nüfus içinde eşitsizlik riski de giderek artmaktadır. Covid-19 pandemisinin Türkiye’de ciddi boyutta olumsuz etki yaratması ve ekonomik ve sosyal kazanımları daha da zayıflatması beklenmektedir (WB, 2021c). Düşük gelirli hanehalklarını etkileyen yüksek enflasyon ile bu durum 2020 yılında yoksulluğun sert bir şekilde yükseldiği anlamına gelmektedir. Yoksulluk üst üste ikinci yıl da artarak 2019 yılındaki yüzde 10,2 seviyesinden 2020 yılında yüzde 12,2 seviyesine yükselmiştir 2020 ortası itibariyle istihdamı korumaya yönelik uygulamaya konulan işten çıkarma yasağına rağmen, milyonlarca kişi atıl duruma geçmiştir. 2020 sonuna doğru genel olarak işgücü piyasası iyi bir toparlanma yaşamasına rağmen, kadınlar, gençler, düşük vasıflı ve kayıt dışı çalışanlar bunun dışında kalmıştır (WB,2021b:1). Türkiye’de 2020 Nisan ayında %12,8 olan işsizlik Temmuz ayında %14,6 yükselmiştir. 2021 yılına gelindiğinde Ocak ayı itibariyle %13,4 olan işsizlik rakamı, Haziran ayı itibariyle 3 milyon 380 bin kişi ve %10,6 olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2021b).

2.2.3 Yerel Düzeyde Pandeminin Etkileri

Pandemi küresel bir sorun olarak belirlense de pandemi ile mücadelede büyük ölçekli genel önlemlerin yanı sıra yerel yönetimlerin yerele özgü dinamikleri kullanarak, özgün, etkili ve hızlı önlemler geliştirilebileceği açıktır. Covid-19 virüsün bulaşımının yavaşlatılması için gerekli düzenleme ve hijyen tedbirlerinin alınmasında, salgının daha etkili olarak izlenmesinde yerel yönetimler hızlı, etkili ve özgün çözümler geliştirebilmektedirler (Bayraktar, 2020:1). Yerel yönetimler kamusal hizmetlerin yerinde karşılanabilmesi için oluşturulmuş yönetim birimleridir ve bu hizmetlerin yönetiminden ve sunumundan sorumlu olması yanı sıra genellikle devletin en kamusal nitelikli yüzüdür (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Md 127). Yerel kitlelere hizmet veren ve hizmetler, müşteriler ve hizmet kullanıcıları ile etkileşimleri yoluyla vatandaş olmanın ne anlama geldiğini şekillendirmede oldukça önemli bir rol oynayan birimlerdir (Walker, Andrews, 2013:101). Bu yapıları itibariyle Pandemi ile mücadele söz konusu olduğunda yerel yönetimlere de oldukça önemli görevler düşmektedir. Pandeminin nüfus yoğunluğunun fazla olduğu kentsel alanlarda daha hızlı etki gösterdiği açıktır. Kentsel alanlarda kalabalık nüfus nedeniyle salgının etkileri hızla hissedilmekte dolayısıyla çözüm için bu alanların yetkili yerel yönetimlerine daha fazla görev düşmektedir. Yerel yönetimler bu amaçla hizmet sağlama yöntemlerini ve becerilerini geliştirerek salgının yayılmasını azaltacak tedbirlerin alınmasında hassasiyet göstermelidir (Bilgiç, 2021:2).

Yerel yönetimler Covid-19 virüs salgını ile mücadelede ilk savunma hattını oluşturmaktadır. Çok sayıda şehirde salgın, ölüm oranlarının hızlı artışı ile birlikte belediye hizmetlerinin yürütülmesini kırıma noktasına getirerek, birçok zorlukla beraber güvenli kentsel alanlar ve dinamikler ile ilgili sorunları derinleştirdi. Pandemi süreci bu bağlamda yerel yönetimlerin sorunlarla eş zamanlı çözümler üretmesini sağlayan çok düzeyli karar verme araçları ve sistemleriyle güçlendirilmesi gerekmektedir. Farklı düzeydeki yönetim birimlerinin önemli bir rol oynamaları gereken bu süreçte, Covid – 19 mücadelesinin doğrudan hissedildiği yerel düzeylerde yeni yeterlilikler ve kapasiteler geliştirmek kritik bir öneme sahiptir. Salgının etkilerinin izlenmesi, yerel ve ulusal yönetimin virüsün yayılma seyrinin sıcak noktalarını belirlemelerine ve daha iyi çözümler vermelerinde olanak tanıdığından ulusal düzeydeki tepkiler için anahtar görevi görmektedir (UN, 2021a:22). Yerel ve bölgesel düzeyde istihdam sorunlarına yönelik olarak yapılan uygulamalara; işçilere ve firmalara ulusal programlara uyum sağlamalarına

yardımcı olmak; doğrudan mali yardım sağlanması (firmalara ve işçilere sosyal koruma) temel hizmetlerle ilgili acil iş alım ihtiyaçlarını karşılamak için iş ilanı ve eşleştirme; eğitim ve uyumu kolaylaştırmak için beceri geliştirme programlarına erişimin sağlanması gibi eylemler sayılabilmektedir (OECD, 2020:14).

Geçmişte yaşanan durgunluk ve diğer şoklar ile ilgili deneyimlerden çıkarılabileceği gibi bu süreçte pandeminin en çok yerel ekonomileri etkilediği görülmektedir. Özellikle yerel işgücü piyasalarında işsizlik, ekonomik durgunluk ve iş yoğunluğu açısından bölgesel farklılıkların daha da derinleşeceği tahmin edilmektedir. Yerel düzeyde şehirler ile ilgili olarak Covid-19'un etkilerini takip edebilmek için Birleşmiş Milletler UN-Habitat veri sistemi hazırlanmıştır. Bu sistem üzerinden şehirlerin hem hazırlık hem de duyarlılık düzeylerini puanlandıran CityIQ platformu kullanıma açılmıştır (Bkz. UN., 2021b).

3. Pandeminin Isparta Ekonomisine Dış Ticaret Gerçekleşmeleri Üzerinden Etkisi

Bu başlık altında pandeminin yerel düzeyde etkileri Isparta ili dış ticaret rakamları üzerinde incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda önce Isparta ili ekonomik yapısı üzerinde durulmuş, sonrasında da dış ticaret işlemlerindeki değişim incelenmeye çalışılmıştır.

3.1. Isparta İli Genel Ekonomik Görünümü

Akdeniz bölgesinde yer alan Isparta ili göller yöresinde bulunmakta olup yörenin merkezi konumundadır. TÜİK Coğrafi İstatistik Portalı nüfus ve demografi verilerine göre 2021 yılında Isparta ili nüfusu 445.678 kişi iken, net göç hızı binde -11.35, kaba doğum hızı binde 10.0, kaba ölüm hızı binde 7.1, toplam doğurganlık hızı binde 1.45, doğuştan beklenen yaşam süresi 78.7 yıl, ortalama hanehalkı büyüklüğü ise 2.78'dir. Antalya alt bölgesi istihdam ve işsizlik verilerine göre ise, işgücüne katılma oranı %53.6, istihdam oranı %47.0, işsizlik oranı ise %12.2'dir. (TÜİK, 2022a). Ulusal hesaplar açısından Isparta ili ekonomik büyüklüğü incelendiğinde ilin GSYH'si 18.271.206.000 TL olduğu ve bu rakamında Türkiye GSYH'nin % 0.42'sine karşılık geldiği görülmektedir. 2004 yılında bu oranın %0.51 olduğu göz önüne alındığında Isparta ilinin büyümesinin Türkiye büyümesinin gerisinde kaldığı ifade edilebilir. Isparta ili için kişi başına GSYH ise 7.260 \$ ve 41.229 ₺ olarak hesaplanmıştır.

Tablo 1: Isparta İli GSYH Verileri (Cari Fiyatlarla, Bin TL)

Yıl	TR612 Isparta	Kişi Başına GSYH	Türkiye GSYH	Isparta Payı
2004	2 964 684	7.066	582 852 799	0.51
2005	3 388 164	8.073	680 275 847	0.50
2006	3 860 307	9.195	795 757 109	0.49
2007	4 259 299	10.144	887 714 414	0.48
2008	4 776 369	11.547	1 002 756 496	0.48
2009	4 971 896	12.006	1 006 372 482	0.49
2010	5 572 832	12.824	1 167 664 479	0.48
2011	6 557 457	15.258	1 404 927 615	0.47
2012	7 253 483	17.522	1 581 479 251	0.46
2013	7 981 332	19.130	1 823 427 315	0.44
2014	9 059 033	21.658	2 054 897 828	0.44
2015	9 876 734	23.501	2 350 941 343	0.42
2016	11 740 567	27.654	2 626 559 710	0.45
2017	13 215 666	30.693	3 133 704 267	0.42
2018	15 798 267	36.100	3 758 315 621	0.42
2019	18 271 206	41.229	4 320 191 227	0.42

Kaynak: TÜİK, 2021d.

Isparta ilinin konumu göze alındığında pek çok kültürel, sosyal, doğal değerler ve tarihi altyapısı ekonomik bakımdan ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Özellikle doğal güzellikleri ve yetiştirilen gül ve lavanta çiçeklerinin çokça yer aldığı il geçmişte çok sayıda medeniyete de ev sahipliği yapmış zengin bir

mirasa sahiptir. Bu mirasları ile kültür turizmi için de büyük bir potansiyel taşımaktadır. 120 yıla yakın bir süreçte Yağ gülü ve sıvı altın olarak anılan gül yağı üretimi Isparta ve civarında gerçekleştirilmektedir. Bu niteliği ile Isparta'ya "Güller Diyarı" adı verilmiştir. Bununla birlikte ilde meyve yetiştiriciliği öne çıkarken, başta elma ve kiraz gibi meyveler üretilmektedir. Isparta ilinin bitkisel üretim katkısı içindeki payı %1.26, canlı hayvan üretim katkısı %0,81, hayvansal üretim katkısı ise %0.45'tir (Isparta İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2019). Isparta ilinde faaliyet gösteren toplam girişim sayısı 21.150 adet belirtilmiş olup, yıllara göre kurulan ve kapanan şirket istatistikleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2: Isparta İli Kurulan ve Kapanan İşletme İstatistikleri

Yıl	KURULAN			TASFIYE		KAPANAN		
	Şirket	Koop.	Ger. Kişi İşl.	Şirket	Koop.	Şirket	Koop.	Ger. Kişi İşl.
2010	199	14	116	32	20	24	37	262
2011	176	6	154	69	24	28	17	118
2012	96	12	140	51	34	40	19	132
2013	154	12	190	45	29	44	23	70
2014	195	24	240	44	35	42	24	95
2015	251	14	141	22	22	27	22	79
2016	200	12	155	32	24	26	14	61
2017	251	2	100	40	14	42	18	62
2018	219	9	105	48	18	45	19	94
2019	205	9	64	31	16	53	17	87
2020	249	26	80	41	3	53	9	85
2021	284	21	76	43	17	44	15	79

Kaynak: TOBB, 2021a.

Pandemi döneminde (2020 yılı) kurulan şirket sayısı önceki yıla göre %21,5 oranında artış göstermiş olup, kapanan şirket sayısı aynı kalmıştır. 2020 yılında kapanan kooperatif sayısı ve gerçek kişi ticaret şirketi sayıları azalmışken, kurulan sayıları sırası ile %190 ve %25 oranında artmıştır. Aşağıdaki tabloda ise TOBB kapasite ölçüm raporu sonuçlarına göre mühendis, teknisyen, usta ve idari çalışan sayılarının değişimi gösterilmektedir. 2020 yılı itibarıyla 332 kapasite raporunda 407 mühendis, 435 teknisyen, 729 usta, 8.921 işçi ve 940 idari personel bulunduğu ifade edilmiştir (TOBB, 2021b).

Tablo 3: Isparta İli Sanayi Kapasite Kullanım İstatistikleri

Yıl		Kapasite Raporu	Mühendis	Teknisyen	Usta	İşçi	İdari	Toplam Çalışan
2012	Cari	308	274	368	702	6.409	550	8.304
2013	Cari	310	269	387	680	7.017	677	9.031
	Değişim	1%	-2%	5%	-3%	9%	23%	9%
2014	Cari	337	277	414	740	7.216	722	9.369

Covid 19 Pandemisinin Yerel Ekonomik Etkileri: Isparta İli Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme
Local Economic Impacts of the Covid 19 Pandemic: A Review on Foreign Trade of Isparta Province

	Değişim	9%	3%	7%	9%	3%	7%	4%
2015	Cari	357	291	414	834	7.872	804	10.215
	Değişim	6%	5%	0%	13%	9%	11%	9%
2016	Cari	374	342	437	895	8.369	861	10.904
	Değişim	5%	18%	6%	7%	6%	7%	7%
2017	Cari	283	318	397	698	7.702	829	9.944
	Değişim	-24%	-7%	-9%	-22%	-8%	-4%	-9%
2018	Cari	317	371	419	802	8.896	879	11.410
	Değişim	12%	17%	6%	15%	16%	6%	15%
2019	Cari	324	382	423	773	8.961	900	11.482
	Değişim	2%	3%	1%	-4%	1%	2%	1%
2020	Cari	332	407	435	729	8.921	940	11.456
	Değişim	2%	7%	3%	-6%	0%	4%	0%
2021	Cari	346	447	450	750	9572	931	12.174
	Değişim	4%	10%	3%	3%	7%	-1%	6%
2012-2021 değişim ortalaması		2%	6%	2%	1%	5%	6%	5%

Kaynak: TOBB, 2021b.

Isparta sanayi kapasite kullanım istatistiklerine göre 2019 yılında mühendis sayısı %17 oranında artarken, 2020 yılında bu sayı %7 olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılında teknisyen sayısı %3, idari personel sayısı %4.4 artarken, usta sayısı %6, işçi sayısı ise %0.4 oranında azalmıştır. Pandemi dönemi çalışan sayısı değişimi 2012-2021 yılları değişim ortalamasının altında kalmıştır.

3.2. Pandemi Dönemi Isparta Ekonomisinde Dış Ticaret Gerçekleşmeleri

İlin ihracat yapısı incelendiğinde öne çıkan sektörler tarım ve hayvancılık, kimyasal madde ve ürünler ile metal eşya sanayiidir. Isparta ilinin dış ticaret işlemlerinde öncelikli olarak tekstil üretimi için gerekli kimyasal ürünler ithal edilmektedir. Bunlar dışında bazı lifli bitkiler, tarım ve ormancılık alanında kullanılan makineler, imalat sanayinde kullanılan hammadde ile ara malları, haberleşme cihazları, deri sektöründe kullanılan hammaddeler de ithalatı yapılan ürünler arasındadır (BAKA, 2020:38). Kuşat (2014:318) tarafından yapılan Isparta ili dış ticaret SWOT analizi sonuçlarına göre Isparta İlinin uluslararası ticaret açısından başta gelen fırsatları ülkenin dışarıdaki imajı, uluslararası fuarlara katılım olanakları, ulusal ve uluslararası rekabet gücü, hammaddeye yakınlık olarak belirlenirken, tehditler açısından ülkenin siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı, uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı, devlet desteklerinin yetersizliği gibi başlıklar belirlenmiştir. Yine Kuşat (2017:178-179) tarafından yapılan başka bir çalışmada ilin dış ticarete öne çıkan üstünlük konuları hammadde maliyetleri açısından belirlenmiş, zayıflıkları noktasında ise ilin düşük teşvik bölgesinde bulunuyor olması, ilde kurulu lojistik firmalarının bulunmaması ve nitelikli çalışan yetersizliği vurgu yapılan noktalardır. Isparta ilinin dış ticaret yapısı incelendiğinde ilin dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda ilin dış ticaret gerçekleşmeleri verilmiştir.

Tablo 4: Isparta İli Dış Ticaret Dengesi (Bin \$)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2005	81.343	45.758	35.584
2006	82.603	44.290	38.313
2007	93.681	53.428	40.253
2008	88.021	43.123	44.898
2009	74.675	32.411	42.264
2010	128.928	66.624	62.303
2011	141.902	120.097	21.805
2012	155.031	47.644	107.386
2013	135.478	54.431	81.047
2014	137.670	48.055	89.616
2015	127.334	45.530	81.804
2016	151.793	96.247	55.546
2017	193.367	85.254	108.112
2018	198.749	46.601	152.148
2019	210.895	36.467	174.428
2020	205.559	38.084	167.476
2021	289.812	52.187	237.625

Kaynak: TÜİK, 2022b.

Yukarıdaki tablo incelendiğinde Isparta ilinin dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. 2019 yılı itibariyle 210.452.794 \$ tutarında ihracat yapılmış iken 2020 yılı itibariyle bu rakam 205.402.264 \$'a gerilemiştir. İthalat rakamları incelendiğinde ise 2019 yılı itibariyle 41.035.310 \$ olan rakam, 2020 yılı itibariyle 40.894.765 olarak gerçekleşmiştir. Sektörler itibariyle ihracat rakamları incelendiğinde 2019 yılında %19 ile tarım ve hayvancılık, %14,9 ile kimsayal madde ve ürünler, %14,6 ile metal elyaf sanayi ilk üçte yer almakta iken, 2020 yılında ise %18 ile tarım ve hayvancılık, %16 ile tekstil ürünleri ve %14 ile başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat ilk üçte yer almaktadır.

Pandemi dönemi özelinde bir 2019-2020 yılları arasında bir karşılaştırma yapıldığında ihracat rakamlarında tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat ürünlerinde %309, ağaç ve mantar ürünlerinde %125 ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat %111 oranında bir artış olduğu görülürken, ormancılık ve tomrukçulukta %96,4, motorlu kara taşıtı ve römorklarda %96,1 ve radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazlarında %95,8 oranında bir azalma görülmektedir. İthalat tarafında ise, giyim eşyasında %95,753, Basım ve yayım ürünlerinde %340, diğer ulaşım araçlarında %107 oranında bir artış gerçekleşmiş iken, ağaç ve mantar ürünlerinde %98,1, radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazlarında %85,1 ve ormancılık ve tomrukçuluk ürünlerinde % 62,9 oranında bir azalma gerçekleşmiştir. Isparta ili 2019 ve 2020 yılları ihracat ve ithalat karşılaştırması aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 5: Isparta İli Pandemi Dönemi İhracat-İthalat (\$)

ISIC adı	İhracat			İthalat		
	2019	2020	Fark %	2019	2020	Fark %
Tarım ve hayvancılık	39.024.559	37.330.200	-4,3	4.592.657	4.945.576	7,7
Ormancılık ve tomruk.	44.105	1.600	-96,4	1.196.298	444.194	-62,9
Balıkçılık	1.072.484	1.442.810	34,5			
Taşocakçılığı ve	8.163.301	8.241.771	1,0	1.483.948	597.113	-59,8

Covid 19 Pandemisinin Yerel Ekonomik Etkileri: Isparta İli Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme
Local Economic Impacts of the Covid 19 Pandemic: A Review on Foreign Trade of Isparta Province

ISIC adı	İhracat			İhracat		
	2019	2020	Fark %	2019	2020	Fark %
maden.						
Gıda ürünleri ve içecek	6.428.115	5.921.013	-7,9	770.246	789.601	2,5
Tekstil ürünleri	25.919.085	33.366.288	28,7	2.530.919	2.418.173	-4,5
Giyim eşyası	24.809.898	27.821.295	12,1	314	300.979	95753,2
Dabaklanmış deri, saraciye ve ayakkabı	19.755	963	-95,1	1.258.308	777.518	-38,2
Ağaç ve mantar ürünleri	102.670	231.058	125,0	38.790	729	-98,1
Kağıt ve kağıt ürünleri	39.848	70.366	76,6	13.945	28.867	107,0
Basım ve yayım; plak,vb.	5.157	302	-94,1	6.757	29.778	340,7
Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri	38.226	1.759	-95,4	97.363	69.921	-28,2
Kimyasal madde, ürünler	31.257.493	22.567.200	-27,8	12.868.475	12.159.170	-5,5
Plastik ve kauçuk ürünler	2.567.931	721.851	-71,9	666.121	534.469	-19,8
Metalik olmayan diğer mineral ürünler	20.533.593	19.427.077	-5,4	636.649	490.010	-23,0
Ana metal sanayi	343.526	413.189	20,3	1.589.452	1.867.052	17,5
Metal eşya sanayi	30.662.714	13.883.849	-54,7	215.558	270.089	25,3
Başka yerde sınıf. makine ve teçhizat	13.458.665	28.515.037	111,9	5.875.187	9.388.684	59,8
Büro, muhasebe ve bilgi işleme makinaları	41.722		-100,0	232.783	383.779	64,9
Başka yerde s. elektrikli makina ve cihazlar	269.099	88.162	-67,2	1.475.375	1.894.828	28,4
Radyo, tel., haber. teç.	92.401	3.851	-95,8	2.869.181	426.349	-85,1
Tıbbi aletler, saat	20.343	83.326	309,6	1.156.973	457.421	-60,5
Motorlu kara taşıtı ve römorklar	1.073.625	42.063	-96,1	284.052	441.631	55,5
Diğer ulaşım araçları	129.533	104.196	-19,6	1.145.857	2.146.419	87,3
Mobilya	3.756.623	5.070.046	35,0	29.245	31.124	6,4
Atık ve hurdalar	578.323	52.992	-90,8			
Toplam	210.452.794	205.402.264	-2,4	41.035.310	40.894.765	-0,3

Kaynak: TÜİK, 2021e.

2019 yılında Isparta Gümrük Müdürlüğünden yapılan yıllık ihracat 58.719.000 \$ iken 2020 yılında 77.389.000 \$ seviyesine çıktığı görülmektedir. 2021 yılının ilk iki ay ihracatı 8.990.000 \$ olurken 2020 yılı söz konusu aylarda 7.767.000 \$ olduğu ve buna bağlı olarak 2021 yılı Isparta Gümrük Müdürlüğü'nden yapılan ihracatın artış kaydettiği ifade edilebilmektedir. Pandemi dönemi ihracat gerçekleştirmeleri ile 2018 yılı verileri karşılaştırıldığında Isparta özelinde 2019 yılında Eylül ayında %42, Kasım ayında %41, Ağustos ayında %37 oranında azalış gözlemlenmiştir. 2020 yılında ise, 2019 yılına göre Nisan ayında

%67, Mart ayında %53 ve Şubat ayında %21 azalış görülmektedir. Yıl bazında değerlendirdiğimizde ise 2019 yılı ihracat oranı bir önceki yıla göre %22 azalırken, 2020 yılında %32 artış göstermiştir.

Tablo 6: Gümrüklere Göre İhracat, 2018-2021 (Milyon \$)

Ay	2018		2019				2020				2021					
	Türkiye		Isparta		Türkiye		Isparta		Türkiye		Isparta		Türkiye		Isparta	
	Tutar	Tutar	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.
Ocak	13080	4,0	13874	6%	3,3	-15%	14701	6%	3,3	0,3%	15001	2%	5,7	69%		
Şubat	13827	3,9	14323	4%	5,5	41%	14608	2%	4,3	-21%	15952	9%	3,2	-26%		
Mart	16338	8,1	16335	0%	7,5	-7%	13353	-18%	3,5	-53%	18957	42%	6,0	71%		
Nisan	14530	3,7	15340	6%	3,9	6%	8978	-41%	1,3	-67%	18757	109%	5,1	291%		
Mayıs	15166	9,5	16855	11%	7,5	-20%	9957	-41%	6,1	-19%	16469	65%	9,6	56%		
Haziran	13657	9,2	11634	-15%	9,5	3%	13460	16%	22,1	133%	19741	47%	27,9	26%		
Temmuz	14771	5,8	15932	8%	7,0	21%	14890	-7%	14,6	108%	16359	10%	14,2	-3%		
Ağustos	12926	3,2	13222	2%	2,0	-37%	12456	-6%	4,3	114%	18863	51%	3,2	-27%		
Eylül	15247	4,0	15273	0%	2,3	-42%	15990	5%	2,8	25%	20721	30%	2,8	-2%		
Ekim	16590	3,5	16410	-1%	3,8	6%	17315	6%	4,2	10%	20716	20%	3,9	-6%		
Kasım	16386	4,8	16242	-1%	2,8	-41%	16088	-1%	4,1	47%	21473	33%	4,8	15%		
Aralık	14645	3,9	15386	5%	3,0	-22%	17837	16%	6,1	99%	22277	25%	5,6	-7%		
Toplam	177168	63,9	180832	2%	58,7	-9%	169637	-6%	77,3	32%	225291	33%	92,5	20%		

Kaynak: TÜİK, 2022b.

2019 yılında Isparta Gümrük Müdürlüğünden yapılan yıllık ithalat 12.330.000 \$ iken 2020 yılında 6.928.000 \$ seviyesine gerilemiş görülmektedir. 2020 yılının ilk iki ayı toplam 1.358.000 \$ ithalat gerçekleştirilirken 2021 yılında bu aylarda toplam 855.000 \$ tutarında ithalat gerçekleştirilmiştir. Pandemi döneminde aylar itibarıyla 2019 yılın Mayıs ayında %58, Ağustos ayında %37, Şubat ayında %37, 2020 yılında Haziran ayında %75, Mayıs ayında %74 ve Mart ayında %55 oranında gerilemiştir. Isparta ili ithalat rakamları gerçekleşmeleri yıl geneli açısından değerlendirildiğinde ise 2019 yılında %9, 2020 yılında %44 oranında gerilemiştir.

Tablo 7: Gümrüklere Göre İthalat, 2018-2021 (Milyon \$)

	2018		2019				2020				2021					
	Türkiye		Isparta		Türkiye		Isparta		Türkiye		Isparta		Türkiye		Isparta	
	Tutar	Tutar	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.	Tutar	Değ.
Ocak	22177	1,07	16164	-27%	1,03	-3%	19214	19%	0,79	-24%	18065	-6%	0,35	-55%		
Şubat	19877	1,78	16056	-19%	1,16	-35%	17643	10%	0,56	-51%	19299	9%	0,50	-12%		

Covid 19 Pandemisinin Yerel Ekonomik Etkileri: Isparta İli Dış Ticareti Üzerine Bir İnceleme
Local Economic Impacts of the Covid 19 Pandemic: A Review on Foreign Trade of Isparta Province

Mart	22262	0,67	18250	-18%	1,43	111%	18822	3%	0,63	-55%	23621	26%	0,72	13%
Nisan	21203	0,87	18073	-15%	0,98	13%	13559	-25%	0,91	-7%	21836	61%	0,50	-45%
Mayıs	23190	2,49	18542	-20%	1,04	-58%	13393	-28%	0,27	-74%	20622	54%	0,20	-25%
Haziran	19542	0,73	15064	-23%	1,00	38%	16318	8%	0,25	-75%	22610	39%	0,38	52%
Temmuz	20957	0,83	19229	-8%	0,72	-13%	17717	-8%	0,40	-44%	20686	17%	0,40	0%
Ağustos	15566	0,84	15563	0%	0,53	-37%	18756	21%	0,50	-6%	23166	24%	0,50	2%
Eylül	16931	0,36	16940	0%	0,83	129%	20846	23%	0,37	-55%	23320	12%	1,18	216%
Ekim	16402	0,42	18176	11%	0,88	108%	19713	8%	0,60	-32%	22223	13%	1,44	139%
Kasım	16295	0,98	18228	12%	1,25	28%	21142	16%	0,68	-46%	26901	27%	1,28	88%
Aralık	16744	1,24	20055	20%	1,41	14%	22385	12%	0,92	-34%	29069	30%	1,48	60%
Toplam	231152	12,33	210345	-9%	12,31	10.1%	219514	4%	6,92	-44%	271424	24%	8,97	30%

Kaynak: TÜİK. 2022b.

4. Sonuç

Dünya gündeminde ilk sıradaki yerini kaybetmeyen Covid-19 Pandemisi sadece bir ülke, bölge veya kıtayı değil, tüm küreyi etkisi altına almıştır. Yarattığı tahribatlar göz önüne alındığında sorunun çok boyutlu ve bütüncül bir yaklaşımla incelenmesi son derece önem taşımaktadır. Ülkemizde de Pandeminin etkileri henüz kesin olarak belirlenemese de ekonomik, ticari ve siyasi olarak izler bırakmaya devam etmektedir. 2020 Mart ayından itibaren süren deneyimler göstermiştir ki Pandemi ile mücadelede verilecek politika tepkilerinin doğru olarak tasarlanması ve zamanında uygun ölçeklerde uygulanması gerekmektedir. Politikaların seçiminde karar verilirken öncelikli olarak salgının etkisinin hızlı ve sağlıklı verilerle izlenmesi başarı şansını artırmada son derece önemlidir. Bununla birlikte zaman kaybetmeden Pandemi kontrol stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanacak tedbirlerin, salgının yayılımı ve yükünün azaltılması için ulusal boyutta mücadele taşınması bir yana küresel bağışıklık kazanılması için de ülkelerin uyum içinde mücadele etmesi sorunun çözümünde kilit rol oynamaktadır.

Pandemi sonrası dönemde dünyada küreselleşme ile ilgili temel yaklaşımlar daha da ön plana çıkacaktır. Verimlilik, karşılaştırmalı üstünlük ve rasyonellik gibi argümanlar Covid-19 sonrası tekrar üzerinde durulan kavramlar olacaktır. Yükselen korumacılık ve riskten kaçınma gibi dış faktörlere yanıt olarak küresel değişimin tetikleyicileri olan çokuluslu operasyonların yeniden tasarımı için daha fazla küreselleşmeye ve sınır ötesi işbirliğine ihtiyaç duyulacağı ifade edilmektedir (Contractor, 2021:157). Zorunlu müdahalelerden kaynaklanan olumsuz etkilerin, bu politikayı uygulamamanın ekonomik etkileriyle yan yana olması gerekmektedir. Pandeminin zorunlu olmayan kapatma koşulları altında azalmadan yayılmasına izin vermenin ekonomik sonuçları ile değerlendirilmelidir. Hastalık yayılımlarına bağlı olarak, pandeminin ekonomik ve insani maliyetinin, hafifletmeye yönelik zorunlu kapatma politikası yaklaşımının maliyetlerini aşma olasılığı vardır (Walmsley, Rose ve Wei, 2020:1294).

Pandeminin küresel ve ulusal ölçekte hissedilen ekonomik daralma etkileri yanında yerel düzeyde de oldukça önemli sorunlara yol açmaktadır. Ekonomik gelişmenin temel aktörlerinden olan yerel yönetimlerde oluşan çok yönlü daralma da üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Ekonomik değişimin bir göstergesi olarak Türkiye dış ticareti içerisindeki payı oldukça küçük olan Isparta ili dış ticaret verileri incelendiğinde Pandemi etkilerinin ortaya çıkmaya başladığı özellikle 2020 yılının ilk aylarında ciddi bir değişim ile karşı karşıya kalmış ancak özellikle bazı sektörlerde bu etkileri daha da çok hissedilmiştir. TÜİK genel ticaret sistemi Ocak 2022 verilerine göre Isparta ilinde 2019 yılında 210 milyon 895 bin \$ olan ihracat, 2020 yılında 205 milyon 559 bin \$'a gerilemiştir. Aynı dönemde ithalat ise 36 milyon 467 bin \$'dan 38 milyon 84 bin \$'a artmıştır. Pandemi sürecinde dış ticaret fazlası veren Isparta ilinde dış ticaret dengesi 174 milyon 428 bin \$'dan 167 milyon 476 bin \$'a gerilemiştir. Gümrüklere göre dış ticaret rakamlarında Isparta ili Gümrük Müdürlüğü'nden 2019 yılında 58 milyon 719 bin \$ ihracat, 12 milyon 314 bin \$ ithalat gerçekleştiren 2020 yılında 77 milyon 389 bin \$ ihracat, 6 milyon 928 bin \$ ithalat gerçekleştirmiştir.

Pandemi sürecinde her ülke kendi, sosyal, tarihsel, kültürel ve ekonomik yeterlilikleriyle salgının yarattığı sorunlar ile mücadele etmek için pek çok farklı yöntem geliştirmektedir. Bu sorunların özellikle yerelde yarattığı riskler üzerinde durmak oldukça önemlidir. Çözümler için bu risklerin yapısı, sayısı ve politik hale gelmesinin önlenmesi gerekmektedir. Yerel yönetimler bu risklerin çözümünde öne çıkarken bu aktörlerin merkezi yönetimin devamı niteliğinde olması uygulanacak politikalarda paydaş olabilmeleri çözümün bir parçası olmaları için gereklidir. Küresel bir salgının yerel ekonomi üzerindeki etkileri incelendiğinde gelir eşitsizliğinin artması ve zaten var olan kronik sorunların çözümsüzlüğü nüfusu daha da çok etkilediği görülmektedir. Süreçte yaşanan sorunların çözümü bağlamında ihracata yönelik eğitimlerin yaygınlaştırılması ve bürokratik süreçlerin azaltılarak verilen desteklerin özellikle KOBİ niteliğindeki işletmeler için daha ulaşılabilir olmasının sağlanması gereklidir. Bu kapsamda ülke üretim ve ihracat yapısının önemli bir aktörü olan KOBİ'lerin istihdam, üretim, katma değer, yatırım ve ihracat içindeki payları yeterli görünmemekte olduğu için KOBİ'lere yönelik politika ve programların geliştirilmesi, bölgesel farklılıkların dikkate alınarak bu politikaların oluşturulması ve mevcut uygulamaların bu doğrultularda iyileştirilmesi amacıyla daha çok araştırma ve değerlendirme yapılması gerekmektedir. Ayrıca, yerel düzeyde pandemi ile ilgili planlanan etkinliklerin verimli biçimde yürütülebilmesi için tüm kurumlar arasında iş birliği ve koordinasyon sağlanarak önlemlerin alınması ve uygulamaya geçilmesi bir gereklilik olarak değerlendirilmektedir.

Kaynaklar

- Adıgüzel, M. (2020), Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi, *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), s.191-221.
- Ak Bingül, B., Türk, A. ve Ak, R. (2020), Covid-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları, *Turkish Studies*, 15(4), s. 189-200. DOI:10.7827/TurkishStudies.44242.
- Akçacı, T. ve Çınaroğlu, M.S. (2020), Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Lojistik ve Ticarete Etkisi, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 19(Special Issue on COVID-19), s.447-456.
- Alpago, H. ve Alpago, D. (2020), Koronavirüs Salgınının Sosyoekonomik Sonuçları, *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), s.99-114.
- Baez, J.E. ve Kunt A.D. (2021), *Daha Eşitlikçi Bir Toparlanmayı Sağlamanın Aciliyeti: Türkiye'deki COVID-19 Krizinden Yansımalar*, <https://blogs.worldbank.org/tr/europeandcentralasia/daha-esitlikci-bir-toparlanmayi-saglamanin-aciliyeti-turkiyedeki-covid-19> (Erişim Tarihi: 21.04.2021).
- BAKA (2020), *Batı Akdeniz Bölgesi Dış Ticaret Analizi*, Isparta: BAKA Yayınları, Yayın No: 112.
- Baldwin, R. ve Evenett, S. (2020), *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*, London: Centre for Economic Policy Research.
- Bayraktar, U. (2021), *Pandemi ve Sonrasında Yerel Yönetimler İçin Politika Önerileri*. İstanbul: İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü.
- Bilgiç, A. K. (2021), *COVID-19 ile Mücadele Sürecinde Yerel Yönetimlerin Genel Görünümü*, Ankara: TEPAV, https://www.tepav.org.tr/upload/files/1611116287-7.COVID_19_ile_Mucadele_Surecinde_Yerel_Yonetimlerin_Genel_Gorunumu.pdf, (Erişim Tarihi 15.12.2021).

- Boissay, F. ve Rungcharoenkitkul, P. (2020), *Macroeconomic Effects of Covid-19: an Early Review*, BIS Bulletin, N.7, Bank for International Settlements.
- Hale, T., Petherick, A., Phillips, T. ve Webster, S. (2020), Variation in Government Responses COVID-19, *Blavatnik school of government working paper*, 32(2020-11).
- del Rio-Chanona, R. M., Mealy, P., Pichler, A., Lafond, F. ve Farmer, J. D. (2020), Supply and Demand Shocks in The Covid-19 Pandemic: An Industry and Occupation Perspective, *Oxford Review of Economic Policy*, 36(1), s.94-137. DOI: 10.1093/oxrep/graa033.
- Contractor, F. J. (2021), The World Economy will need Even More Globalization in The Post-Pandemic 2021 Decade, *Journal of International Business Studies*, 53, s.156-171. DOI:10.1057/s41267-020-00394-y.
- Çiğdem, G. (2020), COVID-19 and Net Foreign Exchange Reserve Relationship In Turkey: Evidence From Ardl Bounds Testing Approach, *Journal of Business Economics and Finance*, 9(2), s.80-96. DOI:10.17261/Pressacademia.2020.1216.
- Dcode (2020), *Decoding The Economics of Covid-19*, <https://dcodeefc.com/infographics>, (Erişim Tarihi: 20.05.2021).
- Duan, W., Zhu, S., ve Lai, M. (2020), The Impact of COVID-19 on China's Trade and Outward FDI and Related Countermeasures, *Journal of Chinese Economic and Business Studies*, 18(4), s.355-364, DOI:10.1080/14765284.2020.1855395.
- Evenett, S., Fiorini, M., Fritz, J., Hoekman, B., Lukaszuk, P., Rocha, N., Ruta, M., Santi, F. ve Shingal, A. (2020), Trade Policy Responses to the COVID-19 Pandemic Crisis: Evidence from a New Dataset, *The World Economy*, 45(2), s.342-364. DOI: 10.1111/twec.13119.
- Güven, H. (2020), Covid-19 Pandemik Krizi Sürecinde E-Ticarette Meydana Gelen Değişimler, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), s.251-268.
- Haq, S., Shahbaz, P. ve Boz, İ. (2020). Coronavirus Pandemic Knowledge, Behavior and Precautionary Measures Related to COVID-19 Pandemic Among The General Public of Punjab Province, *Pakistan, The Journal of Infection in Developing Countries*, 14(8), s.823-835. DOI:10.3855/jidc.12851.
- Hayakawa, K. ve Mukunoki, H. (2020), Impacts of COVID-19 on International Trade: Evidence from the First Quarter of 2020, *Institute of Developing Economies, IDE Discussion Paper No. 791*.
- Honigsbaum, M. (2009), Historical Keyword Pandemic, *The Lancet*, 373(9679), s.1939.
- Isparta İl Tarım ve Orman Müdürlüğü (2019), Brifing19, <https://isparta.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Koordinasyon%20ve%20Tar%C4%B1msal%20Veriler/Brifingler/2019%20y%C4%B1%C4%B1%20Brifing.pdf>, (Erişim Tarihi: 16.06.2021).
- Johns Hopkins Coronavirus Resource Center (2022), Covid-19 Dashboard, <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>, (Erişim Tarihi:14.02.2022).
- Kuşat, N. (2014), Isparta Dış Ticaret Sektörünün SWOT Analizi Kapsamında Mevcut Durum Değerlendirmesi, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), s. 299-324.
- Kuşat, N. (2017), Isparta İli Dış Ticaretinin Yerel Ticari Aktörler Gözüyle Betimsel ve Sistemik Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27, s.165-189.
- Mckibbin, W. ve Fernando R. (2020), Global Macroeconomic Scenarios of The COVID-19 Pandemic, Centre for Applied Macroeconomic Analysis, CAMA Working Paper, No:62/2020. DOI:10.2139/ssrn.3635103.
- OECD (2020), *Coronavirus (COVID-19) From Pandemic to Recovery: Local Employment and Economic Development*, <https://www.oecd.org/coronavirus/en/>, (Erişim Tarihi: 24.05.2021).

- Okumuş, A. (2020), *COVID-19'un Ulaştırma ve Lojistik Sektörüne Etkileri*, <https://lge.ist/degerlendirme/covid-19un-ulasirma-ve-lojistik-sektorune-etkileri/>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).
- Öztürkler, H. (2020), *Covid-19'un Türkiye Ekonomisine Etkileri ve Politika Önlemlerinin Ekonomik Özgürlükler Açısından Değerlendirilmesi*, Liberal Perspektif Analiz, Sayı: 17, https://oad.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/Analyses_8251_20211611516582COVID-19un-Tu%CC%88rkiye-Ekonomisine-Etkileri-ve-Politika-O%CC%88nlemlerinin-Ekonomik-O%CC%88zgu%CC%88rlu%CC%88kler-Ac%CC%A7isinden-Deg%CC%86erlendirilmesi-Harun-O%CC%88zu%CC%88rkler.pdf, (Erişim Tarihi: 05.07.2021).
- Palabıyık, D. Ç. ve Şengül, S. (2020), *Dış Ticaret Rakamlarına Kovid-19 Etkisi*, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/dis-ticaret-rakamlarina-kovid-19-etkisi/1828097>, (Erişim Tarihi: 24.02.2021).
- Porta, M. (2014), *A Dictionary of Epidemiology*, New York: Oxford University Press.
- Singh, A. ve Agarwal, S. (2021), *Socio Economics Impact Of Covid-19 on Indian Economy*, Ghaziabad: N. B. Publications.
- Soylu, Ö. B. (2020), *Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri*, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), s.169-185.
- Şanlı, O. (2020), *Keynesyen Model Bağlamında Covid-19 Pandemisinin Küresel Ekonomiye Muhtemel Etkileri: ABD ve Çin Ekonomileri Üzerine Bir Araştırma*, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), s.597-634.
- TOBB (2021a), *Kurulan ve Kapanan Şirket İstatistikleri*, <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php>, (Erişim Tarihi: 01.02.2022).
- TOBB (2021b), *Sanayi Kapasite Kullanım Raporları*, <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/sanayi-kapasite-raporu-istatistikleri.php>, (Erişim Tarihi: 01.09.2021).
- TÜİK (2020), *Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, II. Çeyrek: Nisan - Haziran, 2020*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Quarterly-Gross-Domestic-Product-Quarter-II:-April-June,-2020-33605>, (Erişim Tarihi: 31.08.2020).
- TÜİK (2021a), *Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, I. Çeyrek: Ocak- Mart, 2021*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=D%C3%B6nemsel-Gayrisafi-Yurt-%C4%B0%C3%A7i-Has%C4%B1a-I.-%C3%87eyrek:-Ocak-Mart,-2021-37181&dil=1>, (Erişim Tarihi: 15.06.2021).
- TÜİK (2021b), *İşgücü İstatistikleri, Nisan 2021*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-Nisan-2021-37488&dil=1>, (Erişim Tarihi: 15.06.2021).
- TÜİK (2021c), *Sanayi Üretim Endeksi, Haziran 2021*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sanayi-Uretim-Endeksi-Haziran-2021-37301&dil=1>, (Erişim Tarihi: 15.06.2021).
- TÜİK (2021d), *Coğrafi İstatistik Portalı*, <https://cip.tuik.gov.tr/#>, (Erişim Tarihi: 06.07.2021).
- TÜİK (2021e), *Dış Ticaret İstatistikleri, Şubat 2021*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Subat-2021-37414>, (Erişim Tarihi: 08.06.2021).
- TÜİK (2021f), *İl Göstergeleri*, <https://biruni.tuik.gov.tr/ilgosterge/?locale=tr>, (Erişim Tarihi: 08.06.2021).
- TÜİK (2022a), *Coğrafi İstatistik Portalı*, <https://cip.tuik.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 12.02.2022).
- TÜİK (2022b), *Dış Ticaret İstatistikleri*, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104>, (Erişim Tarihi: 12.02.2022).

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, 9 Kasım), *Resmi Gazete*. (Sayı:17863), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17863_1.pdf, (Erişim Tarihi: 09.10.2021).
- Uçak, H. (2020), *COVID-19 İhracatı Nasıl Etkiledi?*, <https://kpmgvergi.com/blog/covid-19-ihracati-nasil-etkiledi/105>, (Erişim Tarihi: 24.02.2021).
- Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2020), *Ulaşan ve Erişen Türkiye 2020*, Ankara: UAB Ya., <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/revize-ulasan-ve-erisen-turkiye-2020-20210319-100631.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).
- UN (2021a), *How COVID-19 is Changing the World: A Statistical Perspective*, https://unstats.un.org/unsd/ccsa/documents/covid19-report-ccsa_vol3.pdf, (Erişim Tarihi: 22.05.2021).
- UN (2021b), *COVID-19 Readiness & Response*, <https://unhabitat.citiioq.com/>, (Erişim Tarihi: 14.06.2021).
- Vidya, C. T. ve Prabheesh, K.P. (2020), Implications of COVID-19 Pandemic on the Global Trade Networks, *Emerging Markets Finance And Trade*, 56(10), s.2408–2421, DOI:10.1080/1540496X.2020.1785426.
- Walker, R. M. ve Andrews, R., (2013), Local Government Management and Performance: A Review of Evidence *Journal of Public Administration Research and Theory*, 25(1), s.101-133. DOI:10.1093/jopart/mut038.
- Walmsley, T. L., Rose, A. ve Wei, D. (2020), Impacts on the U.S. Macroeconomy of Mandatory Business Closures in Response to The COVID-19 Pandemic, *Applied Economics Letters*, 28(15), s.1293-1300. DOI:10.1080/13504851.2020.1809626.
- WB (2021a), *Global Economic Prospects January 2021*, Global Outlook, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34710>, (Erişim Tarihi: 09.05.2021).
- WB (2021b), *Turkey Economic Monitor: Navigating The Waves*. Washington: World Bank, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/publication/economic-monitor>, (Erişim Tarihi: 28.04.2021).
- WB (2021c), *Türkiye Genel Bakış*, <https://www.worldbank.org/tr/country/turkey/overview>, (Erişim Tarihi: 28.04.2021).
- WB (2021d), *World Development Indicators*, <https://api.worldbank.org/v2/en/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?downloadformat=excel>, (Erişim Tarihi: 17.05.2021).
- WB (2021e), *World Bank National Accounts Data*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2019&start=1960&view=chart>, (Erişim Tarihi: 03.02.2021).
- WHO (2020), *Coronavirus Disease (COVID-19) Pandemic*, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, (Erişim Tarihi: 08.05.2021).
- WHO (2021), *Coronavirus Disease (COVID-19) Statistics*, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>, (Erişim Tarihi: 01.09.2021).
- WTO (2021), *World Trade Primed for Strong but Uneven Recovery After COVID-19 Pandemic Shock*, https://www.wto.org/english/news_e/pres21_e/pr876_e.htm, (Erişim Tarihi: 07.05.2021).